

bivše beneške Istre v okvir ogrskega kraljestva ter ne nazadnje nasilna prekinitvev demokratizacije mestnih struktur v obeh provincah po avstrijski zasedbi 10. junija 1797 – kar je bila seveda posledica tajnih določil leobenskega premirja – se kaže vsa kompleksnost tedanje problematike, s tem pa se postavlja tudi temeljno vprašanje, kako z današnjega zornega kota leto 1797 kot enega najpomembnejših mejnikov v novejši zgodovini Istre in Dalmacije, zaznavata italijansko oziroma slovensko-hrvaško zgodovinopisje. Po eni strani je namreč Istra s propadom Beneške republike leta 1797 prišla iz okvira dokaj anahronističnega državnega sistema, ki je na začetku industrijske dobe in velikih reformnih gibanj 18. stoletja kazal le malo prilagodljivih sposobnosti za nove produkcijske odnose in hitrejši družbeno-politični razvoj, po drugi strani pa je šele njen prehod v večje državne tvorbe omogočil njeno teritorialno povezovanje, bodisi s Trstom kot tudi z nekdanjo Pazinsko grofijo. Gre torej za sklop vprašanj, ki so povezana z njeno etnično oziroma demografsko podobo, geostrateško umeščenostjo v širši severnojadranski prostor in prvimi procesi nacionalne prebuje njenega etnično mešanega prebivalstva.

Čeprav se pričujoče delo omejuje predvsem na prelomno obdobje 1797/98, ki zlasti v kontekstu dogajanja v širšem evropskem prostoru predstavlja izhodišče kasnejših političnih, upravnih in družbenih sprememb na območju vzhodnega Jadrana, predstavlja pomemben prispevek v obravnavi istrske problematike na prehodu med 18. in 19. stoletjem, ki je bila v teh letih tudi sicer deležna posebne pozornosti ob 200-letnici priključitve Istre in Dalmacije v okvir Italijanskega kraljestva (1806–1809) oziroma Ilirskih provinc (1809–1813).

Salvator Žitko

CESARSKO-KRALJEVO MOŽKO UČITELJIŠČE V KOPRU 1875–1909: SLOVENSKI ODDELEK.

Koper, Pokrajinski arhiv Koper, 2010, 247 str.

Decembra 2010 je Pokrajinski arhiv Koper v sodelovanju s Slavističnim društvom Koper izdal zbornik z naslovom *Cesarsko-kraljevo možko učiteljišče v Kopru 1875–1909: Slovenski oddelek*. Zbornik s sestavki 15 avtorjev sta uredili Mirjana Kontestabile Rovis in Jasna Čebren, oblikovanje in prelom je prispeval Aleš Sedmak.

Delo sestavljajo štiri vsebinski sklopi. Prvi zajema predgovore Vesne Mikolič, Milana Rakovca, Boštjana Debelaka, Senije Smailagič in Jasne Čebren, obsežnejše uvodnike pa so pripravile Mirjana Kontestabile Rovis, Denis Kocjančič, Maja Tripar, Liljana Bojanič, Melanija Kerševan, Luisa Antoni, Marija Gombač in Jasna Čebren. Tretji je tematski sklop o profesorjih učiteljišča s prispevki Ines Cergol, Rožane Koštial, Martine Rodela

ter treh hrvaških avtoric, četrti pa o dijakih s prispevki Valentine Parovel, Maje Smotlak, Franca Černigoja, Vesne Stibilj in Alferije Bržan.

Tekst dopolnjujejo številni arhivski dokumenti, zlasti reprodukcije spričeval, predmetnikov, redovalnic, naslovnice knjižnih del, odlikovanj, pisem, pa tudi fotografij učiteljev in dijakov, ter grafikoni.

Po monografiji Srečka Vilharja *Slovensko učiteljišče v Kopru 1875–1909*, ki jo je leta 1976 izdala Založba Lipa Koper, in prispevku Boža Jakovljeviča, *Učiteljska škola u Kopru i školovanje hrvatskih učitelja v reviji Annales* (1996), gre za prvi obširnejši in tehtnejši prispevek o tej nadvse pomembni šolski ustanovi Avstrijskega primorja, ki je v 34 letih svojega delovanja dala prek 400 slovenskih in hrvaških izobrazencev ter narodnih buditeljev, hkrati pa je za tedanje čase vzpostavljala enakovredna razmerja med uradnim nemškimi jezikom in jeziki okolja, se pravi italijanščino, slovenščino in hrvaščino. S tem je nedvomno dokazovala, da je bilo že tedaj možno sobivanje različnih etničnih skupnosti in različnih jezikov ter kultur pod isto streho, kot v svojem uvodnem sestavku ugotavlja Vesna Mikolič, dekanja Fakultete za humanistične študije Koper UP.

Prav gotovo je ena od odlik pričujočega dela ta, da je zasnovano v obliki zbornika, kar je omogočilo interdisciplinarni pristop, ki je prispeval k pestrosti in raznolikosti tem, ne da bi zbornik pri tem izgubil na svoji zaokroženosti in vsebinski povezanosti. V veliki meri je plod raziskovalnega dela številnih že uveljavljenih avtorjev (pretežno avtoric) s področja humanističnih strok, pa tudi nekaterih mlajših iz študentskih in dijaških vrst, nastalih v šolskem letu 2007/08 na Gimnaziji Koper in v študijskem letu 2008/09 na Oddelku za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Koper Univerze na Primorskem.

Med uvodniki tako najprej sledimo zgodovinskemu orisu Mirjane Kontestabile Rovis o šolstvu v Istri, posebej pa o nastanku c.-k. moškega učiteljišča v Kopru ter o številčnem stanju in socialnem statusu dijakov v slovenskih, hrvaških in italijanskih oddelkih. Slovenski oddelek učiteljišča sta v svoji raziskavi posebej osvetlili Denis Kocjančič in Maja Tripar, medtem ko sta Liljana Bojanič in Melanija Kerševan obdelali likovno dejavnost koprskih učiteljiščnikov oziroma lik profesorja Saše Šantla, uglednega slikarja in skladatelja, suplenta na koprskem učiteljišču v šolskem letu 1906/07. Luisa Antoni in Marija Gombač sta razgrnili glasbeno dejavnost učiteljiščnikov, še posebej pa Srečka Kumarja, enega glavnih organizatorjev, glasbenih učiteljev in primorskih zborovodij. Tematski sklop zaključuje Jasna Čebren s pregledom literarnega delovanja maturantov koprškega učiteljišča, tako pripovednikov kot pesnikov, med katerimi naletimo na tako ugledna imena, kot so Jože Pahor, Josip Ribičič in Karel Širok.

Med profesorji učiteljišča je Ines Cergol izpostavila lik hrvaškega književnika Vladimirja Nazora oziroma

njegovo dvoletno službovanje na koprskem učiteljskišču, ki je pomembno zaznamovalo njegovo literarno delovanje. Čeprav se koprsko obdobje, kot navaja avtorica, ne uvršča med plodnejša ustvarjalna obdobja Nazorjevega življenja, vsaj glede kvantitete, pa bo ostalo zaradi dejstva, da je bil *Veli Jože* zasnovan in napisan v Kopru, eno ključnih mest v celotnem umetnikovem ustvarjalnem snovanju.

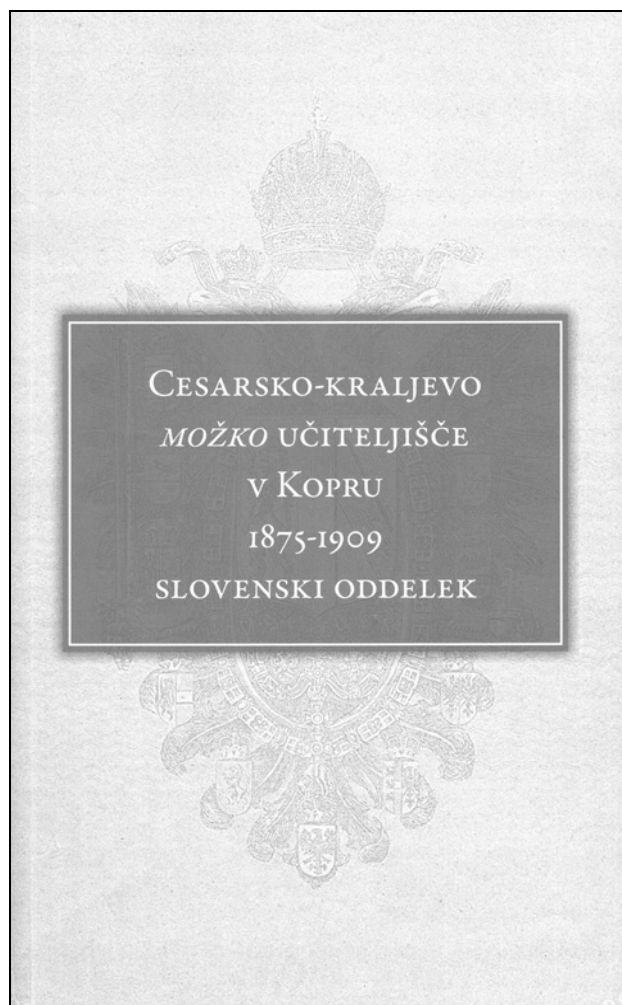
Nič manj pomembna nista prispevka o življenju in delu jezikoslovca Ivana Koštiala, ki sta ju pripravili Rožana Koštial in Martina Rodela. Ravno Koštialovo sedemletno koprsko obdobje (1902–1909) je bilo namreč zelo ustvarjalno in plodno, saj se je med drugim posvečal raziskavam glagoljaštva. Iz doslej skromnih in razpršenih podatkov v njegovi zapuščini je po zaslugi obeh avtoric nastal dragocen in pregleden oris njegove vsestranske ustvarjalnosti in raziskovalne vneme na širokem področju od slovanskega jezikoslovja do literarnozgodovinskih tem. Prvikrat je zbrana in objavljena tudi njegova doslej dostopna in obdelana bibliografija, ki prav gotovo kliče k nadaljnjim raziskavam njegovega vsestranskega in izjemno plodnega dela.

V zadnjem sestavku treh hrvaških avtoric izstopa lik profesorja fizike in matematike Josipa Belušića, enega velikih izumiteljskih umov, ki je med drugim izumil velocimeter in se s tem častno zapisal na strani svetovne tehnične dediščine.

O nekaterih vidnejših dijakih učiteljskišča je spregovorilo pet avtorjev oziroma avtoric: Valentina Parovel o primorskem obdobju Josipa Ribičiča, mladinskega pisatelja, učitelja in kulturnega delavca, ki je učiteljskišče obiskoval v letih 1905–1909, Maja Smotlak pa o Ferdu Kleinmayrju, primorskem pedagogu in kulturnem delavcu, ki se je udeleževal na literarnem, publicističnem, didaktičnem in jezikoslovnem področju. Franc Černigoj je predstavil učitelja Edmunda Čibeja, Vesna Stibilj učitelja Antona Možino in Alferija Bržan učitelja in narodnega buditelja Josipa Valentiča.

S petnajstimi članki je torej v zborniku, kot poudarjata urednici, predstavljena zgodovinska umeščenost koprskega učiteljskišča in monografsko razčlenjeno delo nekaterih profesorjev in dijakov, predvsem iz slovenskega oddelka. Pri opredelitvi namena te publikacije poudarjata, da bi morala biti v ponos Kopru in slovenskemu šolstvu, vendar ostajata neznana obema okoljema, kar še dodatno vzpodbuja k nadaljnjim raziskavam te problematike v okviru univerz v Gorici, Trstu, Kopru in na Reki, da bi s komparativnimi študijami razkrili kulturnozgodovinski pomen te šole, ki je pred več kot sto leti že uresničevala spoštljivo strpnost in odprtost med različnimi kulturami in jeziki tedanjega Avstrijskega primorja. Ravno to dejstvo pa postavlja pod vprašaj stališča oziroma prizadevanja tedanjega Političnega društva Edinost v Trstu pa tudi širšega slovensko-hrvaškega tabora, da bi se slovenski in hrvaški oddelek učiteljskišča preselila v Gorico, oziroma v Kastav, do česar

je dejansko prišlo leta 1906 oziroma 1909. Če je trojezično učiteljskišče sorazmerno kmalu postalo tarča istrskega deželnega zbora, ki je hotel doseči, da bi vsi Italijani v Avstrijskem primorju nastopili enotno in si izbrili takšno učiteljskišče, na katerem bi potekal pouk le v deželnem jeziku – po mnenju deželnozbornske večine je bil to seveda italijanski jezik – nemščina pa bi bila zgolj obvezni predmet, je težje razumljivo stališče slovensko-hrvaškega tabora, da v težnjah in vztrajnih naporih avstrijske vlade in c.-k. namestništva v Trstu, da učiteljskišče ostane v Kopru, ni zaznal vsestranske koristi tovrstne ustanove za svoj bodoči narodnostni razvoj. Kakor je bilo voditeljem slovensko-hrvaškega političnega tabora ter poslanski manjšini v deželnem zboru jasno, da je vprašanje učnega jezika v šolah eno temeljnih vprašanj, saj je bila od tega v veliki meri odvisna narodova prihodnost, je po drugi strani kontradiktorno, da so se tako vneto borili za premestitev učiteljskišča iz Kopra, saj je s preselitvijo slovenskega oddelka v Gorico in hrvaškega v Kastav, v Istri tja do I. svetovne vojne nastala precejšnja praznina na šolskem področju.

Zbornik torej zlasti s pregledi vsestranske dejavnosti primorskih učiteljev, njihove usposobljenosti in strokovnosti, pa tudi s poudarkom kulturnozgodovinskega pomena te ustanove v tedanjem specifičnem prostoru Avstrijskega primorja oziroma samega Kopra, temeljno vprašanje in dilemo, dosedanje videnje in ocenjevanje našega nacionalnega boja oziroma nacionalnih antagonizmov na prelomu 19. in 20. stoletja, v marsičem izpostavlja kritičnejši oceni. Hkrati s tem pa odpira nove možnosti raziskav, ocen in spoznanj o tej prelomni dobi naše polpretekle zgodovine.

Salvator Žitko

Miroslava Lukić Krstanović: SPEKTAKLI XX VEKA:
MUZIKA I MOĆ.

Beograd, Etnografski institut Srpske akademije nauke i
umetnosti, 2010, 313 str.

Zdi se, da so družbe s konca 20. in z začetka 21. stoletja vzele znamenito knjigo francoskega teoretika spektakla, ki je leta 1967 zatresel svetovno znanstveno jav-

nost s knjigo *La société du spectacle [Družba spektakla]* zelo zares, saj so se v zadnjih desetletjih tako rekoč docela preobrazile v model družbenega življenja, v katerem spektakel ni več le surogat realnosti ali psevdorealnost, torej njena maska ali površina, pač pa realnost sama kot taka. To spoznanje nas je zastrašujoče približalo debordovski abstrahirani viziji sodobne kapitalistične družbe kot onniprezentnega, vseobsegajočega spektakla. Dandanes je spektakel postal tako pogosta oznaka za različne medijsko skonstruirane družbene fenomene, da smo se že prenehali spraševati, kaj spektakel sploh je.

Knjiga srbske antropologinje in etnologinje Miroslave Lukić Krstanović *Spektakli XX veka: Muzika i moć [Spektakli 20. stoletja: Glasba in moć]*, izdana leta 2010 v okviru Etnografskega inštituta Srpske akademije znanosti in umetnosti, je delo, ki nas ponovno privede v polje pertinentnega razumevanja spektakla. Delo je antropološka študija zgodovinskega, družbenega, kulturnega in ideološkega konteksta konstituiranja (glasbenega) spektakla na domačem jugoslovanskem in srbskem terenu, pri čemer njen interpretacijski domet doseže zavidljivo transnacionalne ugotovitve, ki jih je mogoče prevesti v polje refleksije in analize spektakla povsod. Avtorica v polje teoretizacije spektakla pritegne številne relevantne teorije, od katerih zlasti izpostavi Guyja Deborda in njegovo situacionistično interpretacijo družbe spektakla, Dona Handelmana in njegovo antropologijo javnih dogodkov, Michela Foucaulta in njegovo teorijo oblasti, Douglasa Kellnerja in njegovo teorijo medijskega megaspektakla, Jacquesa Attalija in njegovo konceptualizacijo ekonomije glasbe, Jeana Duvignauda in njegovo razumevanje spektakla skozi sociološko prizmo teatrologizirane predstave življenja, Jeana Baudrillarda in njegovo sopostavitve spektakla raznim virtualnim zabavam, transparentnim medijskim ritualom in družbi cemonializirane simulacije, Victorja Turnerja in njegovo antropologijo rituala, Richarda Schechnerja in njegovo antropologijo performansa, Murraya Edelmana in njegovo dekonstrukcijo političnega spektakla, Jelene Djordjević in njeno analizo političnih ritualov in praznikov ter številne druge teoretske okvire. Pri tej barviti pahljači raznovrstnih teorij, ki jih avtorica involvira v razpravo o teoretski in analitični utemeljitvi spektakla, delo kombinira še druge historiografske, enciklopedične, arhivske in etnografske vire, od uporabe fotografske baze, tiskanih, avdio-vizualnih in elektronskih medijev, filmov, internetnih portalov, poglobljenih intervjujev in terenskih ustnih naracij do pritegnitve administrativnih oziroma birokratskih regulativnih diskurzov v monografsko razpravo, katere kazalo se členi v tri tematske sklope, naslovljene »Teorija spektakla«, »Zgodovinski markerji spektakla« in »Spektakli socializma: glasba in moć«.

V prvem tematskem sklopu avtorica obravnava probleme etimološke in morfološke opredelitve spektakla ter njegovo akademsko skonstruiranost skozi tri

